

TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI KAMAYTIRISHDA KREDIT AXBOROT BYUROLARINING O'RNI

Adhamov Umidjon Yorqinjon o'g'li
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Bank ishi yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada kredit axboroti byurosining tijorat banklarida umidsiz kreditlar miqdorini kamaytirishdagi o'rni har tomonlama yoritilgan, shuningdek, nazariy nuqtai nazardan tahlil qilingan, muammoli kreditlarning oldini olishda kreditning axborot xavfsizligi va tijorat banklarida ularni qisqartirish bo'yicha maqsadli vazifalar ochib berilgan.

Kalit so'zlar: kredit, muammoli kredit, kredit portfeli, diversifikatsiya, foiz, kredit siyosati.

KIRISH

Ma'lumki, bank tizimi samaradorligini oshirish banklarning iqtisodiyot real sektorini kreditlashdagi faol ishtiroki bilan bog'liq. Bugungi kunda tijorat banklari kreditlash faoliyatida bir qator muammolarga duch kelmoqda, banklarning kredit portfeli tarkibi sifat jihatidan tubdan o'zgarmoqda. Natijada hozirgi kunda yurtimizda xalqaro andozalarga mos keladigan kredit tizimi shakllantirilgan va uni rivojlantirish ishlari davom ettirilmoqda.

Shunga qaramay banklar kredit portfelini muntazam oqilona boshqarib, uni sog'lomlashtirish borasida bir qancha ishlar olib borilayotgan bo'lsa ham banklarimiz kredit portfelida muammoli kreditlarning ulushi sezilarli darajada ekanligi bu borada qilinishi lozim bo'lgan ishlarning mavjud ekanligidan dalolat beradi. Muammoli kreditlarning keskin ortib ketishi bankning o'z mijozlari oldidagi majburiyatlarini o'z muddatida bajara olishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ilmiy adabiyotlarda muammoli kreditlar bo'yicha turli ta'riflar berilgan. Ayrim adabiyotlarda muammoli kredit deganda, ob'ekti, sub'ekti va ta'minotiga nisbatan bank tomonidan shubha paydo bo'lgan kredit tushunilsa, ayrim adabiyotlarda

muammoli kreditlar deganda, “qarz oluvchi bir yoki bir necha to‘lovlarni amalga oshirmaganligi yoki kredit ta‘minoti qiymatining pasayishi kreditni muammoli kreditlar turkumiga o‘tishini anglatadi”, deya ta‘rif berilgan[4].

Fikrimizcha, muammoli kredit deganda, "substandart", "shubhali" va "umidsiz" kreditlar sifatida tasniflangan kreditlar tushuniladi. O‘zining iqtisodiy mohiyatiga ko‘ra, muammoli kreditlar kredit risklarining amaldagi yaqqol namoyon bo‘lishi natijasidir, chunki bu bank tomonidan kredit risklarini to‘g‘ri boshqara olmaslik oqibati hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Kredit to‘plamini tashkil etish va uni tahlil qilish jarayonida muammoli kreditlar vujudga kelishiga quyidagi omillar ta‘sir etishi mumkin:

1. Kredit olish uchun berilgan buyurtmanomani yuzaki ko‘rib chiqish.
2. Kredit oluvchining kredit qobiliyatini va qarz berish bilan bog‘lik xatarni noto‘g‘ri baholash.
3. Kredit foizini noto‘g‘ri belgilash.
4. Kredit shartnomasini noto‘g‘ri tuzish.

Tijorat banklarida muammoli kreditlarni ko‘pchilik bank mijozlarining qoniqarsiz moliyaviy ahvoli, qarzdorni kredit olish qobiliyatini noto‘g‘ri baholash keltirib chiqaradi.

Muammoli kreditlarni kamaytirishda kredit axborot byurolarining o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi. Bu borada kredit axboroti almashinuvi tizimining yo‘lga qo‘yilishi soha rivojiga ulkan hissa qo‘shmoqda. “Kredit axboroti almashinuvi to‘g‘risida” qonunning qabul qilinishi ham fikrimizning yaqqol dalilidir.

Samarali kredit axboroti almashinuvi kreditlarning qaytmaslik holatlarining oldini oladi, ya‘ni muammoli kreditlar kelib chiqish sabablarining kamayishida asosiy dastaklardan sanaladi.

«Kredit axboroti almashinuvi to‘g‘risida»gi Qonunning asosiy maqsadi kredit tashkilotlarini istiqboldagi qarz oluvchilar to‘g‘risida ma‘lumotlar bilan ta‘minlash, kredit tavakkalchiligini kamaytirish va moliya-kredit intizomini mustahkamlashdan iborat.



Shu bois, mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasida “Kredit axboroti almashinuvi to‘g‘risida”gi Qonunni qabul qilish zarurligi alohida qayd etilgan edi.

Bugungi kunda ushbu qonun asosida O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankida kredit axborotining davlat reestrini yuritish bo‘yicha Kredit axboroti milliy instituti va kredit byurosi faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo‘lgan «Kredit-axborot tahliliy markazi» kredit byurosi» MChJ tashkil etildi. Ular banklar va boshqa kredit tashkilotlarining qarzdorlari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va tegishli axborotlar bazasini shakllantirish bo‘yicha faoliyatni amalga oshirmoqda.

Tijorat banklarining kredit operatsiyalaridagi eng "og‘riqli nuqtalardan" dan biri muddati uzaytirilgan qarzlarining qaytarilishi bo‘lib hisoblanadi. Bugungi kunda bank tizimidagi muddati uzaytirilgan qarzlarining umumiy kredit qo‘yilmalari xajmidagi ulushi 10 foizni tashkil etadi[1].

Kredit axborot almashinuvi bo‘yicha huquqiy bazaning yaratilishi va buning asosida zamonaviy kredit axboroti almashinuvi tizimining tashkil etilishi, avvalo, kredit tavakkalchiligining kamayishi, kredit intizomining mustahkamlanishi, kredit portfeli sifatining yaxshilanishi, shuningdek, muammoli aktivlar bo‘yicha zaxira yaratish xarajatlari kamaytirilishi, kredit portfeli hajmining oshirilishi, kredit bozorida raqobatning oshirilishi va foiz stavkalarining kamaytirilishiga erishildi.

Kreditlarni qaytarmaslik xavfini kamaytirishda kredit axboroti almashuvining samarali tizimini yaratish orqali yirik kredit sub‘ektlarining kredit xatarlarini to‘g‘ri baholash, qarz oluvchilarning kreditga layoqatliligi, moliyaviy ahvoli va ularning ishbilarmonlik qobiliyatini tahlil qilish imkoniyatlari yuzaga chiqadi.

Tijorat banklari tomonidan berilgan kreditlarning muammoli kreditlarga aylanmasligini ta’minlash maqsadida quyidagi takliflarni keltirib o‘tamiz:

✚ kredit uchun kelib tushgan ariza bo‘yicha atroflicha yondashuv, ya’ni dastlabki monitoringini to‘g‘ri va mukammal amalga oshirish. Bu yerda, birinchi navbatda, mijozning xarakteriga, uning moliyaviy ahvoliga, biznes hamkorlari o‘rtasidagi mavqeiga hamda ushbu sohadagi tajribasiga e’tibor qaratish;

✚ kredit arizasi ko‘rib chiqilayotgan davrda uning bankka taqdim etayotgan hujjatlar to‘plamining to‘liqligini ta’minlash, ularning to‘g‘riligini tekshirish talab



etiladi. Kredit bo'limi xodimi tomonidan uning moliyaviy ahvoli chuqur tahlil etilishi va xolisona baho berilishi kerak;

✚ kredit ajratilgan davrdan boshlab, mijozning biznes-reja bo'yicha amalga oshirayotgan ishlarini, hisobraqamidagi mablag'lar aylanmasini doimiy ravishda nazorat qilib borish, mol yetkazib beruvchilar bilan hisoblashishlar o'z muddatida amalga oshirilishi, muddati o'tgan debitorlik- kreditorlik qarzdorliklariga yo'l qo'ymaslik choralari ko'rish.

Ayrim mamlakatlarda esa kredit axborot almashinuvi kredit byurolari tomonidan amalga oshiriladi, davlat Kredit axborot almashinuvi reestrini yuritadi va kredit byuolarining faoliyatini nazorat qiladi.

Darhaqiqat, "Kredit axborot almashinuvi to'g'risida"gi Qonun kredit axboroti almashinuvi sohasidagi munosabatlarning huquqiy bazasini shakllantirgan holda, kreditorlar va qarzdorlarning kredit axboroti almashinuvida ishtirok etishlari uchun teng sharoitlar yaratadi. Qarz oluvchilarning kredit tarixini tegishli davlat tashkilotlari va boshqa kredit axborot yetkazib beruvchilar ma'lumotlari hisobiga kengaytiradi, hamda qarz oluvchilarning kredit tarixi to'g'risidagi axborotlar bazasini boyitadi.

Yuqoridagi fikrlarni jamlagan holda kredit axborot byurolari faoliyatini rivojlantirishda quyidagi fikrlarni bildirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

1. Kredit axborot almashinuvi kichik biznesni kreditlashni kengaytirish, banklar mikrokredit tashkilotlarga kredit buyurtmalarini qayta ishlash muddatlarini qisqartirish va kreditlarning qaytmaslik xolatlarining oldini olish imkoniyatini berishga kengroq sharoitlar yaratishi lozim.
2. Kredit axborot almashinuvi jarayonida kredit axborotini shakllantirish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni tegishli davlat tashkilotlaridan olish tizimining joriy etilishi alohida e'tiborga molikdir. Ushbu idoralar tomonidan kredit axborot almashinuvi uchun zarur axborotlarning taqdim etilishi tezkor, ishonchli va to'laqonli kredit tarixini shakllantirishga xizmat qilishi orqali muammoli kreditlar yuzaga kelishining oldini olishga imkon yaratadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qilib aytganda, kredit axborot almashinuvi qonunchilikda talab etilganidek kredit tarixi to'g'risidagi axborotlar bazasini boyitib, fuqarolar va tadbirkorlik



sub'ektlarining kredit arizalarini qisqa muddatlarda ko'rib chiqish imkoniyatini vujudga keltirishi, qisqa muddatlarda kredit ajratish hamda kredit bo'yicha sarf-xarajatlarni kamaytirishga olib kelishi, bank operatsion xarajatlari hamda tavakkalchiliklarni kamaytirib, to'lov intizomining mustahkamlanishiga xizmat qilishi lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi "Kredit axboroti almashinuvi to'g'risida"gi Qonun – T.: O'zbekiston, 2011.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.11.2010 y. PK-1438-son "2011-2015 yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi qarori.
3. Karimov I.A. 2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo'l ochib berish – ustuvor vazifamizdir. //Xalq so'zi, 17.01.2015y., №11 (6194).
4. Abdullaev Yo., Abdullaeva Sh. Bank ishi – Toshkent 2003.